

Inspektion av Kriminalvården, häktet Kalmar, den 15 april 2013

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura genomförde biträdande enhetschefen Gunilla Bergerén, tillsammans med Lars Olsson och Karl Lorentzon, den 15 april 2013 en oanmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Kalmar. Parallellt med inspektionen genomfördes också en inspektion av Polismyndigheten i Kalmar län, polisarresten Kalmar (dnr 1997-2013).

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att verksamheten i häktet presenterades av chefen för häktet, kriminalvårdsinspektören Curt Brathén, och klienthandläggaren Anders Toresson. Därefter förevisades häktets lokaler och samtal fördes med fem intagna och med personal i häktet. Slutligen genomfördes en avslutande genomgång med Curt Brathén, Anders Toresson och kriminalvårdaren Albert Gegaj.

lakttagelser m.m. under inspektionen

Organisation m.m.

Häktet byggdes år 1974 och var fram till år 2008 samlokaliserat med polishuset, då den senare verksamheten flyttade till nya lokaler. Häktets lokaler har genom åren genomgått renoveringar samt ombyggnationer och den senaste renoveringen skedde år 2000.

Häktet har 35 platser. Vid tidpunkten för inspektionen var 18 intagna i häktet. Av dessa var tre stycken externplacerade. Av en aktuell beläggningslista framgår att häktet har uppskattningsvis drygt 300 inskrivningar per år. Vidare framgår av tillgänglig beläggningsstatistik att häktet under perioden januari-mars 2013 hade i medeltal 27 intagna inskrivna per vård dygn.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

Häktets 35 bostadsrum är fördelade på två korridorer. Det finns inte någon särskild restriktionsavdelning och det innebär att en intagen, som får sina restriktioner hävda, inte behöver byta bostadsrum.

Ett vanligt bostadsrum i häktet har skrivbord, en väggfast stol, säng (hylla) och handfat i metall. Den intagne har möjlighet att reglera ljusinsläppet med en gardin. I varje korridor finns tillgång till två toaletter och en dusch. Ett bostadsrum är utrustat med toalett och ett annat bostadsrum är försett med såväl toalett som dusch. De senare bostadsrummen används företrädesvis av intagna med särskilda vårdbehov.

Vid inspektionen iaktogs svart beläggning i ett av duschutrymmena och det noteras en unken lukt. Såväl intagna som personal påtalade att det förekommer mögel i duschutrymmen och att den ventilation som finns i dessa utrymmen är underdimensionerad. Vidare beskrevs luften i häktet som mycket dålig.

De intagna har tillgång till två träningslokaler. På gemensamhetsavdelningen finns det även tillgång till ett gemensamt dagrum och en gemensam matsal, där intagna utan restriktioner har möjlighet att äta frukost, lunch och middag.

Kost

Maten lagas i anstalten Kalmar. Frukost serveras kl. 08.30, lunch kl. 12.00 och middag kl. 16.00. De intagna har även möjlighet att få smörgåsar vid kl. 20.00. I samtal med de intagna framkom att de generellt sett var nöjda med den kost som serveras.

Bemötande och bemanning

Sammanlagt arbetar drygt 25 personer vid häktet. Merparten är kriminalvårdare. Vid häktet tjänstgör bl.a. en kriminalvårdsinspektör, en klienthandläggare, två vakthavande befäl och en sjuksköterska. En gång i veckan kommer häktets läkare på besök.

Det framkom inga uppgifter om att intagna utsatts för våld eller annan kränkande behandling av personal i häktet. Vårdarna är kontaktperson för ett antal intagna. Kontaktmannaskapet är knutet till bostadsrum och information om vem som är kontaktperson framgår av ett anslag i bostadsrummet.

De intagna ansåg överlag att personalen bemöter dem väl. En intagen framförde klagomål över att vissa i personalen inte knackar innan de öppnar dörren till bostadsrummet. Vidare gjorde han gällande att vissa i personalen bullrar nattetid vid passager genom dörrar. Några intagna framförde önskemål om att personalen i större utsträckning borde ta sig tid för att samtala med de intagna.

Inskrivning och information till intagna

Intagna skrivs in av två kriminalvårdare. Som regel är vakthavande befäl en av de två kriminalvårdare som närvarar vid inskrivningen. Vid inskrivning genomförs en

s.k. suicidscreening och den intagne informeras om innebörden av restriktioner, om möjlighet till kontakt med advokat m.m. Personalen har tillgång till en checklista för inskrivning. I samband med inskrivning har de intagna möjlighet att få del av Kriminalvårdens folder ”Information till häktade”. Vidare finns i varje bostadsrum en kopia av en informationsfolder om de rutiner som tillämpas lokalt vid häktet. Det sker även en genomgång av häktets i rutiner efter det att den intagne förts till bostadsrummet.

Häktet har en lokal rutin som innebär att vissa intagna, förutom suicidscreeningen, senast två veckor efter inskrivning även ska undersökas av en psykiatriker. Intagna som, enligt de lokala arbetsrutinerna, ska underkastas sådan undersökning är bl.a. de som är misstänkta för grova våldsbrott i nära relation, sexuella övergrepp, mord eller dråp. Syftet med undersökningen är att minska risken för självskadande handlingar under häktesvistelsen. Av de lokala arbetsrutinerna framgår bl.a. följande.

Vakthavande befäl ska fatta beslut om den häktade ska bedömas av läkare. Vakthavande befäls ställningstagande skall dokumenteras med signatur i KLAS-Häkte under daganteckningar. Detta gäller såväl när den häktade ska bedömas som när denne inte ska bedömas.

Intill dess den häktade i fall som ovan ska bedömas av läkare ska vakthavande befäl överväga om den häktade ska ha tillsyn och omfattningen av en sådan. Vakthavande befäls ställningstagande ska dokumenteras i KLAS-Häkte under daganteckningar.

Vakthavande befäls beslut i bedömningsfrågor samt övervägande när det gäller tillsyn ska omedelbart underställas kriminalvårdsinspektören/kriminalvårdschef/kriminalvårdschef i beredskap.

När vakthavande befäl föredrar ärendet och efter konsultation och beslut fattas av kriminalvårdsinspektör/kriminalvårdschef/kriminalvårdschef i beredskap att en häktad ska bedömas av läkare ska befälet kontakta psykiatriska mottagningen vid länsjukhuset i Kalmar och underrätta om det förestående besöket och grunderna för detta. Vakthavande befäl ska upprätta ett behandlingsmeddelande som ska medfölja transport till psykiatriska mottagningen.

I samband med inskrivning vägs även den intagne. Anledningen därtill är att häktet ska ha en referensvikt att utgå från vid händelse av matvägran eller avmagring till följd av sjukdom. Vid inskrivningen finns även en larmbåge som den intagne passerar igenom.

Vid inskrivning av kvinnliga intagna genomförs kroppsvisitationen av kvinnlig personal. Om kvinnlig personal inte finns tillgänglig på häktet finns möjlighet att låna kvinnlig personal från anstalten Kalmar eller så tar häktespersonalen hjälp av kvinnliga poliser. I undantagsfall, när kvinnlig personal inte finns att tillgå, genomförs enbart en skyddsvisitation genom att den intagna får passera igenom larmbågen. Kroppsvisitationen genomförs därefter, när kvinnlig personal finns tillgänglig.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Intagna utan restriktioner har möjlighet till utomhusvistelse en timme per dag. Förutom den dagliga timmen har intagna med restriktioner möjlighet till ytterligare utomhusvistelse tre dagar i veckan. På häktets tak finns tillgång till rastgårdar. Två

av dessa är försedda med skydd som vare sig ger möjlighet att se in eller ut i horisontalplanet.

Rastgårdarna nås genom en trappa och i samband med att de intagna går från utomhusvistelsen passerar de igenom en larmbåge. Intagna med rörelsehinder, som inte kan gå i trappor, har burits upp av personal till rastgårdarna.

Ett antal intagna påtalade att rastgårdarna påminner om ”rökrutor” och att de inte är speciellt trevliga att vistas på för den som inte är rökare. JO:s medarbetare kunde även i samband med besök på en av rastgårdarna konstatera att det lågt fullt av fimpar på marken. En intagen framförde klagomål över att det inte fanns särskilda ytterkläder som bara får användas av ickerökare.

Sysstämning och vistelse i gemenskap

Intagna som inte har restriktioner har möjlighet att utföra enklare monterings- och förpackningsarbete i häktets verkstadslokal. Som mest kan nio intagna arbeta samtidigt i verkstaden. Intagna med restriktioner har möjlighet att utföra liknande arbetsuppgifter i bostadsrummet. Tillgång till arbete varierar över tid och det kan ibland vara svårt att hitta sysstämning till verkstaden.

Häktet har tillgång till en bokvagn och en bibliotekarie besöker häktet en gång i veckan. Vidare har de intagna möjlighet att beställa böcker från biblioteket och dessa levereras på fredagar.

Den motionslokal som får användas av intagna med restriktioner är utrustad med motionscykel, roddmaskin och trappmaskin. En andra, större, träningslokal är belägen på gemensamhetsavdelningen är därtill utrustad med löpband och kabelmaskin avsedd för styrketräning. En av de intagna påtalade att motionsutrustningen är gammal och sliten.

För intagna med restriktioner finns möjlighet till vistelse i ett rum utrustat bl.a. med tv-spel. Såväl personal som intagna framförde synpunkter på att gemensamhetsavdelning är bristfälligt utrustad och att avsaknaden av exempelvis brädspel samt möjligheten att visa studiematerial, gör att vistelsen där upplevs som tämligen meningslös av de intagna.

Samsittning

I denna del antecknas inledningsvis följande. I 2 kap. 5 § häkteslagen (2010:611) återfinns huvudregeln att en intagen ska ges möjlighet att vistas tillsammans med andra intagna under dagtid. I Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte (KVFS 2011:2), återfinns ett allmänt råd i anslutning till häkteslagens bestämmelse om vistelse i gemenskap. Det allmänna rådet lyder enligt följande:

Så kallad samsittning, dvs. att en intagen under viss tid på dagtid vistas tillsammans med någon annan eller andra intagna i ett bostadsrum, utgör inte gemenskap om samsittning endast kan erbjudas med en annan intagen. Om gemenskap inte är möjlig bör övervägas om samsittning kan erbjudas för att undvika att en intagen måste vistas helt ensam.

Samsittning är en isoleringsbrytande åtgärd som kan vara aktuell för såväl intagna med restriktioner som intagna utan restriktioner. I samtal med de intagna framkom att en intagen, som var belagd med restriktioner, själv hade varit tvungen att med personalen ta upp frågan om samsittning. En intagen uppgav att han inte hade fått någon information om samsittning. En tredje intagen uppgav att han av personal hade fått information om samsittning, men att åklagaren hade motsatt sig detta.

Intagna som inte var belagda med restriktioner framförde klagomål över att möjlighet till samsittning enbart erbjöds på samma tider som vistelse på gemensamhetsavdelningen. De intagna är således tvungna att välja mellan samsittning eller vistelse i gemensamhet och enligt de intagna borde häktet även kunna erbjuda samsittning under kvällstid.

Av inhämtade uppgifter från Kriminalvårdens, region Öst, ”gemensamhetsmätning” år 2012 under vecka 16 och 38 framgår bl.a. att målet är att häktade utan restriktioner ska ha gemensamhet tre timmar per dag, inklusive promenad. Vidare framgår att målet är att häktade med restriktioner ska vara utanför bostadsrummet två timmar per dag, inklusive promenad. Av sammanställningen framgår att häktet uppnådde målet för gemensamhet för intagna utan restriktioner med 4,4 timmar/dag i vecka 16 och 5,4 timmar/dag i vecka 38. Emellertid uppnåddes inte målet i fråga om tid utanför bostadsrummet för intagna med restriktioner. Av sammanställningen framgår att tid utanför bostadsrummet i såväl vecka 16 som 38 uppgick till 1,5 timme/dag.

Kontakt med omvärlden

Häktet har tillgång till präst, frikyrkopastor och imam som gör regelbundna besök. Vidare besöks häktet av företrädare för KRIS. Vare sig Röda korset eller Kristna besöksgruppen har idag någon besöksverksamhet i häktet.

Häktet har en besöksavdelning och ett av besöksrummen är ett familjerum utrustat bl.a. med leksaker. Intagna ges möjlighet att ringa från häktets INTIK-telefon.

Hälso- och sjukvård

Häktet har en heltidsanställd sjuksköterska som arbetar dagtid på vardagar. Häktet har tillgång till en somatisk läkare som kommer på besök varje vecka. Vidare har häktet tillgång till en psykiatriker. Vid inspektionen framkom synpunkter på den suicidscreeningsblankett som Kriminalvården använder sig av och att den har för ”slutna” frågor som kan besvaras med enbart ett ”ja” eller ett ”nej”. Den rutin, om att vissa intagna ska genomgå en särskild bedömning av psykiatriker, ansågs bra. Vidare håller en rutin på att införas som innebär att alla intagna ska fylla i en hälsodeklaration vid ankomst till häktet.

Tvångsåtgärder

Häktet har tillgång till ett rum där det finns möjlighet till bältesläggning. En särskild observationscell saknas. Avsaknaden av ett sådant utrymme gör att även per-

soner som måste avskiljas, men som inte behöver bältas, placeras i bältescellen. I samtal med personal framkom att bältesrummet uppfattas som en olämplig miljö att placera avskilda personer i som inte behöver läggas i bälte.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för iakttagelser vid inspektionen och i samband med det uppgav företrädare för häktet bl.a. följande.

Det har gjorts mätningar på plan 4 i den byggnad som häktet är beläget i (häktet är lokaliserat till plan 5) och det har kunnat konstateras att det där inte finns något problem med mögel. Det har förekommit mögel i duscharna, men det är numera sanerat. Emellertid används duscharna i väldigt stor omfattning och det förs en diskussion med hyresvärden om att bygga om dessa.

Häktet har inte någon brottsofferslussverksamhet. Emellertid utgår häktet från en s.k. brottsofferkarta i samband med beslut om besöks- och telefontillstånd. Tidigare tog häktet enbart hänsyn till eventuella säkerhetsrisker och risken för insmuggling av otillåtna föremål, när man prövade huruvida ett besök skulle tillåtas eller inte. I dag görs en djupare analys och hänsyn tas även till brottsofferperspektivet. Erfarenhetsmässigt kan besökssituationer användas för att ”vidmakthålla” en maktposition. Häktets företrädare framhöll emellertid att det rör sig om svåra bedömnings-situationer eftersom de intagna ännu inte är dömda, samtidigt som häktet har ett ansvar för att besökande till häktet inte utsätts för brott. Som stöd för detta arbete använder sig häktet av en regionalt framtagen ”Brottsofferkarta”. Med utgångspunkt i denna kartläggs bl.a.

- om det finns brottsoffer att beakta runt den intagne (direkta, indirekta, potentiella eller tidigare),
- om det förekommer eller har förekommit besöksförbud,
- om det har förekommit anmälan om misstanke om missförhållande till socialtjänsten,
- om det finns relevanta riskfaktorer att beakta ur brottsoffersynpunkt,
- den intagnes inställning till tidigare brottslighet, och
- den intagnes inställning att delta i relevant programverksamhet.

Brottsofferkartan tjänar som underlag för bedömningen av frågan om en person ska meddelas besökstillstånd. Med utgångspunkt i kartläggningen kan häktet neka en person besökstillstånd, även om det finns ett samtycke.

Häktet har, tillsammans med häktena i Växjö och Jönköping samt Region Öst, tagit fram ett material för säkerhetsbedömning av de intagna. Till skillnad från det material som Kriminalvården tillhandahåller centralt, bygger detta material på en ”matematisk” bedömning och därmed minskar risken för att resultatet påverkas av personliga åsikter. Riskbedömningen bygger på uppgifter om dokumenterat våld och hot i närtid, psykiatriska problematik, självskadande handlingar och missbruk (RVN). Uppgifterna hämtas in från bl.a. polis, frivården och sjukvården. Vidare görs registerkontroller. När uppgifterna matats in i formuläret genereras automa-

tiskt en risknivå för den intagne, som sedan bl.a. ligger till grund för bedömningen av vilken bemanningen ska vara vid dörröppning. Häktet upplever att arbetsmetoden fungerar mycket bra och ger ett gott underlag för den fortsatta säkerhetsbedömningen.

Vid protokollet

Karl Lorentzon

Justeras den 3 maj 2013

Gunilla Bergerén

Jag har tagit del av protokollet. Vad som framkommit föranleder följande uttalande.

Av 1 kap. 4 § häkteslagen följer att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet. Det framgår av inspektionsprotokollet bl.a. att häktet saknar hiss till rastgårdarna. Trots detta har det i häktet placerats personer som – på grund av rörelsehinder – inte har kunnat använda trappan till rastgårdarna. Det är förvisso lovvärt att personalen har försökt hantera situationen genom att bära upp intagna till rastgårdarna. Jag vill emellertid framhålla att det finns risker med ett sådant tillvägagångssätt och såväl intagna som personal riskerar att skadas. Även utifrån aspekten att varje intagen ska behandlas människovärdigt kan tillvägagångssättet ifrågasättas. Vid placering av en intagen i häkte gör sig flera aspekter gällande. Enligt min uppfattning bör Kriminalvården emellertid sträva efter att fortsättningsvis försöka undvika att placera rörelsehindrade personer i häktet Kalmar.

Vad som i övrigt har framkommit föranleder för närvarande inte någon ytterligare åtgärd eller något uttalande från min sida.

Elisabet Fura